

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунун, Тыва АССР-ниң Дээди Советиниң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

МАЛЧЫНАРНЫҢ САДЫГ ХАНДЫРЫЛГАЗЫ

Малчынарның садыг хандырылганын аңагай талалары. Ыранкы оларларда нийтининиң малын ажаап, өстүрүп турар ишчилериниң күш-ажылынын таарымчалыг байдалды тургузары-биле кады оларга хүн бүрүнүн чугула херегел бараннарның үзүктелеринин чокка чедирери уенин чугула негелдези. Ылангыш кышкы үеде бо ажылды оперативтиг, инициативалыг чорудары Тываның кооператорларның мурунда улуг соругга болуп турар.

Малчынарның Бүгү-өзүлөл социалисттик чарымынга ири-ишпишпаан, бистин республиканың хойжулары болгаш кадарчылары чугула камаания — кыштаглаашкыны хур-менди эрттеринче, мал ажылының продуктуларын бугурунун болгаш курунне садарының планшын оонадаларын чедирериниң күөсөдиринче бүгү күжүн мөөннээн. Ынчангаш бо харыскалгалыг иште кижилериниң садыг хандырылганын үзүктелериниң негелдези-биле ажылды республиканың кооператорлары кичээр организастап туралар.

Тываның малчынарның садыг хандырылганын көлүгү үеде бир кол черик автолавкалар элзээн. Ам республиканың фермаларында болгаш бригадаларында 76 автолавка бо ажылды боттандырып турар. Олар эртен кибилийиг чылда 5 миллион рубльдиң баарын саарган. Ынчалза-даа оң автолавкалар шуптузу-ла халуу-биле ажылдап турар деп бабас. Оларның иштинде септелгедэ азы артык несктер чогууну харазындан аңаа туралар база хей дээрзин чугаалаза чогуур. Ол байдал хандырылганын үзүктелеринин чок организастаарынга шаптыктап турар.

Херегелчилер нийтиелдерин автолавка бүгүдизиниң малчынарны унуушуккер кылырын маршруттарын колхозтарның база совхозтарның уауруучулары биле дугуруш-каш тургускан. А чолаачы-садыгчыларны аңы-бүрү баараннар ассортиментилери-биле таныштырып, херегелчилериниң чагыгларын демделээр кыдырааштар база контроль жуурналар-биле хандырган. Аңаа автолавкаларның малчынарга каян келгенин, кайы үеде оон үнгенин демделээр. Ажылга контролдуу шыгырадып, негелде, харыскалгалыг беидеринге ол биче эвес умур-дузалыг. Чоңунуң кандыг баараннарны чагаанын чагыглар кыдыраажы-га демделген, оң күөсөдизин база демделээр.

Ырак-узакта хойжулар кыштагаларында чедери амгы кышкы үеде болон эвес. Харчым улгадып, чамдык оруттар-

да хар хөртүттели бергилээн. Чамдык коданнарже автолавкалар чедери түр үеде нарындаан. Ынчалза-даа ону ажып эртип болур аргалар бар. Чижикке Сесерлиг сельпозунуң бо ажылды организастаанын ап ирээл. Сельпо колдуунда Би-Хеминиң «Кызыл тараачын», «Хадын» колхозтарыны, Наа-Хеминиң «Совет Тыва» совхозтун малчынарнын хандырып турар. Ынчангаш аутурукка өзүгар кышкы үеде хойжулар турлагарынче

Малчынарга чоокку үеде 500 сүт машиназын, 36 муң шаажан аякты, 72 муң радиобатареяны, 10 муң дөрбелчин метр хевис аймаан, 25 муң рубльдин чымыг хол халптарын, 35 муң рубль ортектиг чымыг чолдак тоннарны садар.

Базар чамдык оруттары аш-таарыга техника-биле Би-Хеминиң колхозтары сельпога дузалал турар. Автолавкалар чедип шыдаас турлагарда малчынарны хандырып-да оң чок-кавызында кыштагаларга автолавкаларын чедер уезиниң дугайын баш уаур ол малчынарга дыңнадып турар. Чижээ, «Кызыл тараачын» колхозтуң № 1, 3 бригадаларында, № 2, 4 бригадаларга четверг хүннеринде автолавкалар график өзүгар баар. Ол кышкы Нар-Сугда хойжу бригадаларының малчынарны база ереде, четверг хүннеринде хандырат. Малчынарның хүн бүрүнүн херегелин үзүктелеринин чокка хандырылганын автолавкаларның ажылын мынчаар организастаанын черле кончук таарымчалыг.

Сесерлиг сельпозу, Чоон-Хеминиң, Эрини районлары малчынарның садыг хандырылганын график өзүгар эки организастап, оларның негелде херегелинге дыңнагыр болуп колгенинде чоңунуң талазында садыг хандырылганын талазы-биле хомудалдар чок болуп турар.

Ынчалза-даа малчынарның садыг хандырылганын организастаанында шыгыг чептес-тер Тес-Хем, Улуг-Хем, Би-Хем, Бай-Тайга районларында бар. Ол черлерде малчынарның херегелинге кичээлгеини сула, оларны хүн бүрүнүн херегел баараннар-биле чогуур деңгелге хандырабын келген. Автолавкалар кыштагаларге ховар үнүп, складтарда болгаш баазаларда бар баараннарны, аш-чөм продуктуларын, ажылын хептерин, бөрттери, кидис илдерини, өскө-дө баараннарны малчынарның чагыгларын өзүгар са-

дарын чептес организастап турар. Чугула херегелди баараннар автолавкаларын дамычытыр садып алыр арга чогундан ол районнарның чамдык черлеринде малчынар район төптеринче, азы чурттакчылыг чоокку суурларже чорук кылыр ужулга бо-ла тааржыр.

СЭКП-ниң XXIV съездинин тоску беш чыл планының талазы-биле Директиваларында чоңунуң амгыраал хандырылганын бедик темпиги хөгжүдерин айткан. Бо дээрге совет кижилериниң чаагай чорун бедир дугайында партияның конасал чок сагыш салышкынының илергейлеш-кени. Ынчангаш малчынарның садыг хандырылганын эки тургузары—оларның култуур-луг амгыраалын экиндирериниң кедээ ажыл-агый бугурулгезин улам аңай көдөрүрүнүн чугула фактор болур.

Республиканың кооперация органы бо ажылды экинжидеринче, ону хүн бүрүде сай-зыраггайжыдарынче кичээлгеини куштелдирип турар. Тыва республиканың баштаар чери малчынарга бирги элзегде садар баараннар дугайында айттыргыч база шийт-пирилээ. Чижээ, оларга чоокку үеде 500 сүт машиназын, 36 муң шаажан аякты, 72 муң радиобатареяны, 10 муң дөрбелчин метр хевис аймаан, 25 муң рубль түңнүг чымыг хол халптарын, 35 муң рубль ортектиг чымыг чолдак тоннарны садары нөдүгүн. Оон аңгыда, далганын, курулаларын, макарон иштыгларын садарын шалпын организастаар.

Ынчангаш колхозтарның баштаар черлери, совхозтар-ның дирекциялары кооператорларга бугу талалыг дузаны чедирери, ылангыш автолавка чедирер черлерге транспорт-ту, кыштагалары бааран өөртүруге таарымчалыг тракторларын үндүрүп бээр эргемон чугула.

Автолавкаларны ой-шаама септээринге артык несктер эргемон чугула болгай. Бо талазы-биле республиканың «Сельхозтехника» каттыжышыны, оң районнарда салбырлары боттук дузаны чедирер болза эки деп кооператорлар күөп турар.

Бо хүннерде республиканың чер-черлеринде малчынарның херегелин кичээлгеиниң дыңнап, оларның садыг хандырылганын эки тургузарычче сагыш салыры, мурнакчылар-ның дуржулганын негелдирип, оларны деткири, малчынар-ның садыг хандырылганын партия, Советтер организацияларының, хей-ниитиниң контролонга тургузары чугула.

В. КАЙГОРДОВ,
республиканың баштаар чериниң дарганының ораманчысы.

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Бизиниң сайганыга баа-лазын аңаа-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездинин төөгүлүг шийтирлерин амгыраалга боттандырышпаан, тоску беш чылдың шийтир-луг үшкү чымын планннг оонадаларын хуусаа бетинде күөсөдир дээш көдөрүлүшкүнүг ажылдап турар.

Бүдүрүлгө бо чылдың февраль айының планын оонадаларын ажыратып кеткен. Бол-дектөө айда 206 муң рубльдин бараанын продукциязын сайгар тургаш, херек кырында 239 муң рубльдин продукциязын сайгарган. Бо эки көргүзүлгени күш-ажылың бугу-руктуулугу бедиктегенин ачы-лазды дээш алган. Эртен чылдың бо үезинге деңизерге күш-ажылың бугуруктуулугу коллективте 3 хуу өскөн.

Базаның коллективтер аразында калабарган социалисттик чарыкынын жүнүзүк олутууда далган дээрбизиниң лайыралыг коллективни чоруп турар. Ынаа Владимир Иванович Козловтун уурткан ажылындары бир элзегде 23 тонна далган дээрбизер хуу-лазгезин 28 тоннага күөсөдир келген.

(Бистин мөрү).

СОВХОЗТУҢ ХОЙЖУЛАРЫНДА

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда «Найрал» совхозтун хойжулары кыштамалды хур ажыраарын бүгү хемчеглерин ал келгенинде хой оодаашкыны чедирериниң чоруп турар.

Ажыл-агыйда бо хүнге чедип он дөрт муң бир чүс дөрт хой төрөэн, оон он дөрт муң бир чүс бежен хураган менди алынган. Урбун болгаш Кара-Тал салбырларында хой оодаашкыны организастыг чоруп турар. Урбун салбырында 4146 хой төрөэн, оон алты хураганни атыкка турар.

Совхозтун хойжу бригадаларында Дамба Кызыл-оолдун ууртканын Шанчындың ий дугаар хойжу бригаданы социалисттик чарыкка февраль айда бирги черин алган. Бригада нийтизи-биле төрүүр чүс баш хойга оонаштыр 72 хураганни менди доруктуулук турар. Хой оодаашкыны бригадала уламчылап турар.

Бодан бүрүзүнде мал чеди бар, суг-биле хандырылган. Совхозтун ууртукчулары болгаш тускай эртемниглер мал оодаашкынын доктаамал хайгааран көрүп, практиктиг дузаны чедирип турар.

С. ТЕМЕЕВ,
совхозтун директору.

ЭШ Л. И. БРЕЖНЕВКЕ ПАРТИЯ БИЛЕДИН ТЫВЫСКАН

Март 1-де партия документтерин солуп эгелзээн—Совет Эвилелиниң Коммунисттик партиязының амгыраалында, коммунист бүгүдизиниң амгыраалында улуг болуушкун. Коммунисттик партияның болгаш Совет күрүнениң үндөилекчизи болгаш баштычызы Владимир Ильич Ленинниң адын тургустунган чаңчыл өзүгар СЭКП ТК-га бир дугаарлыг, 1973 чылда үндүргөн партия билединге бижип берген дугайында дыңнадыгы коммунистер, бүгү совет кижилер дайгачык улуг көдөрүлүшкүнүг, изиг болгаш чангыс эп-сеткилдиг чүдүлгүзүнүг уткан. Оң идеяларынга болгаш чагыгларынга чайгылыш чок ишчы бистик партиявыс Төп Комитеттин, оң Политбюроунуң уаурулгалы-биле совет улусту коммунизмин чээ-чаа тилелгелеринче ленинин орунтал баштап бар чорур.

Март 2-де СЭКП Төп Комитетинге 00000002 дугаарлыг партия биледин СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Леонид Ильич Брежневке тывыскан. Билетти СЭКП ТК-ның аппаратының партия секретары И. И. Козлов тысып берген.

Билетти хүлээп ал тура, эш Л. И. Брежнев СЭКП ТК-ның секретарыга амгыдаар улуг алдар, бугуруелди аңаа Төп Комитеттин база бугу коммунистерниң күөсөдизинге изи-биле өөрүп четтиргенин илергейлээн.

Ленинниң өндүрүлүг херээнге, Коммунисттик партияның идеяларында, совет улуска, коммунизмин хөрээнге база-ла моон мурундаагы деп бараан болур мен деп, эш Л. И. Брежнев аңаа чугаалаан: (СЭТА).

1973: ТОСКУ БЕШ ЧЫЛАДЫН ШИИТПИРАЛГ ЧЫЛЫ

ХУУСАА БЕТИНДЕ

Бизиниң сайганыга баа-лазын аңаа-ишчилери СЭКП-ниң XXIV съездинин төөгүлүг шийтирлерин амгыраалга боттандырышпаан, тоску беш чылдың шийтир-луг үшкү чымын планннг оонадаларын хуусаа бетинде күөсөдир дээш көдөрүлүшкүнүг ажылдап турар.

Бүдүрүлгө бо чылдың февраль айының планын оонадаларын ажыратып кеткен. Бол-дектөө айда 206 муң рубльдин бараанын продукциязын сайгар тургаш, херек кырында 239 муң рубльдин продукциязын сайгарган. Бо эки көргүзүлгени күш-ажылың бугу-руктуулугу бедиктегенин ачы-лазды дээш алган. Эртен чылдың бо үезинге деңизерге күш-ажылың бугуруктуулугу коллективте 3 хуу өскөн.

Базаның коллективтер аразында калабарган социалисттик чарыкынын жүнүзүк олутууда далган дээрбизиниң лайыралыг коллективни чоруп турар. Ынаа Владимир Иванович Козловтун уурткан ажылындары бир элзегде 23 тонна далган дээрбизер хуу-лазгезин 28 тоннага күөсөдир келген.

(Бистин мөрү).

СОВХОЗТУҢ ХОЙЖУЛАРЫНДА

ЧАА-ХӨЛ. (Телефон-биле). Улуг-Хем районда «Найрал» совхозтун хойжулары кыштамалды хур ажыраарын бүгү хемчеглерин ал келгенинде хой оодаашкыны чедирериниң чоруп турар.

Ажыл-агыйда бо хүнге чедип он дөрт муң бир чүс дөрт хой төрөэн, оон он дөрт муң бир чүс бежен хураган менди алынган. Урбун болгаш Кара-Тал салбырларында хой оодаашкыны организастыг чоруп турар. Урбун салбырында 4146 хой төрөэн, оон алты хураганни атыкка турар.

Совхозтун хойжу бригадаларында Дамба Кызыл-оолдун ууртканын Шанчындың ий дугаар хойжу бригаданы социалисттик чарыкка февраль айда бирги черин алган. Бригада нийтизи-биле төрүүр чүс баш хойга оонаштыр 72 хураганни менди доруктуулук турар. Хой оодаашкыны бригадала уламчылап турар.

Бодан бүрүзүнде мал чеди бар, суг-биле хандырылган. Совхозтун ууртукчулары болгаш тускай эртемниглер мал оодаашкынын доктаамал хайгааран көрүп, практиктиг дузаны чедирип турар.

С. ТЕМЕЕВ,
совхозтун директору.

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨННЭЭН

Бай-Тайга районун «Тал» совхозта партия комитетинин секретары С. С. Байс-оол-биле бистин корреспондентинис харыскалгалыг, даразында айттыргаларын салган: Силериниң ажыл-агыйда мад кыштагалашкының бай-далы калаамгал, хой оодаашкыны кайы хире чоруп турары, Совет Салчаккович! — Бистин совхозта мал кыштагалашкының нийти бийлазды багай эвес. Малды кыштап хур ажыраарынче бүгү күштү мөөннээн. Совхозтун ууртукчулары, кол специалистери тус-тус салбырларда, бригадаларда бижигелаттырган. Олар мал кыштагалашкынын хайгаарал, дуза керек болганда, ону чогуур үезинге көргүзүп келген. Ындыг кончук хой эвес-лаз болза, ситен, саван, нөк сула фермаларда, колданында бар. Чоокта чаа 20 тонна сулазы, 50 тонна чарбаны немей садып алган бис.

Совхозтун хой кизин түлүк төрүп турар. 16.800 ажыг хой

төрүүн, оон төлү менди. Бо хүнүнүң байдалы-биле алырга, төрүүр чүс баш хойга оонаштыр 72 хураган алынган. Бай-Тал, Кызыл-Дыг салбырларында хой оодаашкыны организастыг чоруп турар. Бай-Талдың хойжулары ам бежи төрүүр чүс баш хойга оонаштыр 81 хураганны алган.

— Хойжулар ортузунда социалисттик чарыкты кичээр организастаанмы?

— Хойжу бригадалар болгаш хойжулар ортузунда социалисттик чарыктын түнелгени ай санымда үндүрериниң шийт-пирилээни, оон негелдирерин, шаптып-маткаарынын хемчеглерин чыл эгезинде дирекция, партия, профсоюз комитеттери ажылдап кылган.

Январьда Кызыл-Дыг салбырында Кувзуктун хойжу бригаданы бирги черин алган, фев-

ральда Бай-Тал салбырынын Даштыг-Тей бригаданы тилзээн. Бо бригаданың хойжулары төрүүр чүс баш хойга оонаштыр 82 хураганны алган. Хойжулардагы Кызыл-Дыг Тыва АССР-ниң залалыг малчыны Кызыл-Дыг Чүдүм ийи ай улаштыр чарыкка тилекчи болган.

— Малчынар өөредилгезинин болгаш хандырылганын дугайында чүпү чугаалап болур силер, Совет Салчаккович.

— Хойжу бригадалар, фермалар бүрүзүнде партия чырымышкынынын, зооветеринария бөлүмчүлүгүн тургускан. Пропагандагеринде дуржулгалыг эштерин бижылаан. Кичээлдер айткан хүннеринде эртип турар. Найрал салбырынын Шатта хойжу бригаданын пропаганда бөлүмчүлүгү, зоотехник, Тойбухаа

Маадыр кичээлдерин солуп эрттирип келген.

Бистин совхозтун малчына-рының амгыраал хандырылганын багай деп болбас. Автолавкалар график өзүгар мадчыларын кезип, үлөтүп болгаш эл-чөм бараанын чедирип турар. Ынчалза-даа хойжулар, чымыг ховар болтулар. Хойжуларын хой кезип радиоприемниктиг, ыңазы-лаа болза батареялар чогуудан ажылдаарын турар. Бай-Тал-гайиң дайлозунун баштаар чери малчынарның негелдирер хандырып дээш чогуур хемчеглерин алыр ужурулуг.

Совхозтун хойжулары тоску беш чылдың шийтирлуг үшкү чымында алган, социалисттик хуулааларын күөсөдир ший-дирлар деп эш Байс-оол түнелгенине чугаалаан.

ҮЕНИ МУРНААН КИЖИЛЕР

Мария Васильевна Сафронова уурткан комсомолчу-аңыктарын шеврекчилер бригаданы «Тыва тузуг» трестиниң № 48 тузуг өргөдизинде эң эки ажылдыг бригадаларын бирээ. Коллективтин ажылындарын эртен чылдың түнелгизинде № 48 тузуг өргөдизинде комсомолчу-аңыктар бригадаларын аразын-га калбарган социалисттик чарыкка тийекчи болуп үнгөн. Олар ол чедиреринге ара доктаавын, улам сорук кырып, тоску беш чылдың шийтир-луг үшкү чымын хуусаа бетинде доозар деп бедиктен социалисттик хүлээлгени алган.

Бригадада он сес шеврекчи бугуруу ай санымда бодунуң планын оонадалың 107 хуулан эвээрбейин күөсөдирин таалаган. Олар аңааан ооңуңга эа болуп, январынын планын 140 хуу, февралынын — 152 хуу күөсөдир, амгы үеде май айынын уауунге кийриштер ажылдап турар.

Мария Васильевнаның ууртканын комсомолчу-аңыктары шеврекчилер бригаданы 3 чыл бүрүтүг тургустунган. Бригаданың шеврекчи кыстары хоорайын № 35 профессионал-техниктиг училищенин дооксан. Тургустунган чылдан эгелзээн олар тура-сорууттуг ажылдап, бе-

дик көргүзүлгенин чедип ап келгенер. 1971 чылда Мария Васильевнаның бригаданын коммунист күш-ажылынын бригаданы деп бедик атты тывыскан.

Тоску беш чылдың шийтирлуг чымынче кирип тура, бригаданын шеврекчи кыстары Августа Ивановна Ельшанович ууртканын комсомолчу-аңыктар бригаданын социалисттик чарыкка кийгиртап.

Бригадада күш-ажылың бугуруктуулугу эртен чылдың бо үезинге деңизерге 3 хуу өскөн. Ону ажыл шагы үер чорук-биле демиселди куштелди-рип тургаш чедип алган. Ам-

гы үеде ында чангыс-лаа ажыл шагы үер кижин чок. Комсомолчу-аңыктарын бригадада уени мурнаан шеврекчилериниң саны хой. Оларга Вера Араптанни, Нина Оюнуу, Валентина Полежаева, Зоя Балчинни, Валентина Шиветти болгаш өскөдир-лаа хамаарыштырып болур. Бригада амгы үеде кинофильм-не баазанын бажынын шеврекчилер ажылдарын доозуп турар.

В. ЧАДАМБА.

ЧУРУКТА: бригаданың не-жигүннөри ажыл үезинде.

Авторнун фотозу.

1903 ЧЫЛДАН БЭЭР СЭКП КЕЖИГҮНҮ А. И. БЕЛЕНЕЦ:

— Ленинниң Коммунисттик партиянын кижигүнү болуру улуг алдар болган харыскалгалыг болур. Коммунистерин тилзет-тирбес армизация бактаал турарын шийдиртирген доку-ментин хүлээп ал тургаш, бистериниң кижин бугуруучу са-гыш-сеткилинге оон өөрүшкү-лүг, көдөрүлүшкүнүг мияуталары каян-лаа үттүндүрбас кылдар артар.

Партияга 70 чыл иштинде кез-жүгүн бооп, оон идеяларын боттандырышкыны дээш, ажылчы чоңарының аас-кежи дээш демисерин дык-ла улуг аас кезик, менде таарымчалыг СЭКП, оон Төп Комитетинде болуруг, хөгжүлгезиниң бүгү-дө үе-чалаларында Ленинниң айтканын хажык чок-ка эдербешпаан, каян-кезде партиянын хүлээлгенин да-мынча аргалыг болгаш сырын хаттыжышкынын куштелди-рип дээш сагыш салып келген. Партия билеттерин солуп эгелзээн база-ла партияны улам бижылаар, коммунистерин илзекпей болгаш сагыла-чу-румун көдөрүп соруугалыг бооп турар-дыр.

Чаа хевирин бар дугаарыг партия билетини бисте үениг бир дугаар коммунист—Вла-димир Ильич Ленинниң ады-

ЛЕНИНЧИ ЧАГЫГЛАРГА ШЫНЧЫ ЧОРУК

1973 чылдың чаа хевириниң бир дугаарыг партия биледин СЭКП-ниң Төп Комитетинге бистин партияның үндөилекчи-зи болгаш баштычызы Владимир Ильич Ленинниң адынга

бижээ, ол билетке СЭКП ТК-ның Чингине секретары эш Л. И. Брежнев ат салган дугайын коммунистер бүгү совет улус-биле кады уаур союурга-биле дыңнаар.

Ол төөгүлүг хүн СЭТА-ның корреспондентизи партия доку-менттериниң союушкунуң эгелзэни-биле холбаштыр бот-тарын сагыш-сеткилин илдерин партиянын хоочун кежи-гүннеринде дээш. Олар мынча деп чугаалаанар:

га бижыг чаңчыл өзүгар би-жээниң дугайын улуг сет-ки ханышкыны-биле дыңа-дыбас. Ол билетке СЭКП ТК-ның Чингине секретары Леонид Ильич Брежнев ат салган-дыр. Бистин партияның үндөилек-чизи болгаш баштычызы В. И. Ленинниң омур-хевирин чаа хевириниң партиянынде ком-мунистерниң хой сагыш дилет, күзелги өзүгар сийлентчү-дү-дүрүмү аас-кежигит бис. Билетте Владимир Ильичиниң «Партия—бистин үениг уга-луру—деп, чугаалаан база бижик каал. Ол СЭКП-ниң хү-лээлгенин киргеш, коммуни-стер боттарынга алган харым-салганын дугайын, комму-нист кижин кандыг-даа ажылды кылып турза, каян-даа бо-дууң чүрөвчиг чаалымжың, бодунуң сагыш-сеткилин бугу-

ру-биле аңаа бээр, бисте ле-нинни Төп Комитеттиг өөредип турары мынчал, өскөдөр не-гелдир болушпаан, бодундан оон-даа шынтыг негелдир болурун үргүчү салымдыр чорур ужурут.

1903 ЧЫЛДАН БЭЭР СЭКП КЕЖИГҮНҮ И. Ф. ЛОДВИНСКАЯ: — Партия документтерин солуп турар үезинде бир дугаарлыг партия биледин Вла-димир Ильич Ленинниң ады-га бижири ленинин чагыглар-га СЭКП-ниң чагымын чок шийтишкынын херчезин бооп турар.

Коммунист партиянын иш-тин болгаш дамыкы-даа по-литиказы, бүгү ажал-чоругу-гадары ленинниң идеялары, оон болза чорукчулдарына, ча-гыгларына үндөилеттиген болгаш «оон Төп Комитетти,

инет бүрүзүңе бедик ат-ал-дар-дыр. 1917 ЧЫЛДАН БЭЭР СЭКП КЕЖИГҮНҮ М. В. ФОФАНОВ: — Дык! хей кылдар мур-нунда Владимир Ильич бөрү-көтөп мынча деп чугаалаан: «Бистин соруугалыс—бистин партиянын бижыг, шыдамчы-кай, арыг болур чорук кыска-лаар болур. Ынчангаш бисте партия кижигүнү деп атты база оң уаур-дузанын улам бе-дик кылдыр көдөрүп орадыраар ужуруг бис.»

100 хойдан — 106 хураган

III. Хойга хову ажалы шаптыктавас

АМгы үеде колхозтун хойнуң 8 хуузу чинге-нарын дүктүг, 60 хуузу чартык нарын дүктүг, 32 хуузу чартык бөдүүн дүктүг боп турар. Чинге-нарын дүктүг хойлар ортумаа-биле 5,4 килограмм, чартык нарын — дүктүү 5,0 килограмм, а чартык бөдүүн дүктүү — 3,3 килограмм дүктү берип турар. Колхозта хойнуң уксаазын экинчиден моон илден. Ажал-агый хойнуң ажаалда-чемгерилгезин эки тургусканындан, хойну тарып боозадыр арганы калбаа-биле ажалгаангаан база тогуларын бүрүн чедишкенде өлдөдүп турарындан мындыг түңнелди чедип алган. Ылаңгыя тогуларны чедишкенде өлдөдүп чорук хойнуң улуг, шыраак, деңгелди болурунга, чаш төлдүг боткур доругуучал болурунга улуг дузалыг. Ындыг хойнуң боду-даа, хураганы-даа шыраак болуру чугаамак. Ынчан ара салыр азы кызыраа чорук база ээзэзээр. Бо колхозтун чаш хураганының хой, менди болгаш шыраак болуп турарынын бир чажыды ында.

Эң баштай эдерилгеге кирир денен хойларның деңзизи 50 килограмм четкен турарын колхозтун тускай эртемнигери чурумчуткан. Оон куду деңзигил болуп болза, күрүңге дужаары-биле семиртилгеге тургузар. Бо ажал-агыйның дуржулгазы Танды ээзеге ээтико болгаш дүктүү хойларны өстүрериниң ажалытын бадыткан турар.

Чер ажалының деңзизге, мал ажалының бүгү адырларындан ап турар орулга колхозта ээзиз, оон аңгыда инек сүдү, инек эди бүүдери каражалыг болуп турар. А хой сөөлүг үш чылдарда улаштыр арыг орулганы берип келген. 1972 чылда инектиң бир центнер немелде деңзизиниң бот-үнези 149,1 рубль туралда, хой эди-ниң 55 рубль болган. Бүгү алынган 235 центнер дүктүг өртөз 129,740 рубль, а дүк бүүдөргө чарыгал 73989 рубль болган. Оон түңнелинде дүктен алган арыг орулга 56256 рубль четкен.

Хой эдин бүүдөргө кол чүве немелде деңзи болгай. Бо талазы-биле база багай эвес. Немелде деңзиниң бот-үнези 1 центнерде 55 рубль. Бо дээрге, өске ажал-агыйларга деңзизге дыка чини-тир. Ындыг-даа болза колхоз 1972 чылда колхозчуларга 220 баш хойну саткан. Ол хойнуң нийти бот-үнези 34587 рубль, а оон алган орулга 15638 рубль. Оон түңнелинде колхозчуларга хой сатканындан колхоз 18949 рубль марылгага таварышкан-дыр. Ол хирезинде-ле хой ажалы нийти-биле орулгалыг болган.

I. Чедишкенин үндезини

ЧООККА чедир-ле чамдык кижилер хой биле хову ажалы таарышпас, анданан олардын дөгереин тарааш, хойну үндүр кызып кааптар, чок-ла болза чаш үнген азы бышкан-даа тарааны хой чаша басып, үргөдөп кааптар дигип турган. Амгы үеде индик хоннер дымналас апарган. Ынчалза-жок ол колхозтун хонун баш саны хой чылдарда ол хөгжөр доктаай берген, чангыс-ла денелде турар.

«Революциянын чалбыжы» колхозтун ээлеп турары 40.000 гектар шөлүнүн 38,8 мун гектары көдөз ажал-агыйнын ажалгаалыг шөлү, оон иштинден 18,0 мун гектары — тарылга, 19,0 муну — өнарлар болгаш 1 мун гектар хирези — ситен шөлү. Ол шөлдерден 1972 чылда 9826 тонна кызыл-тас, 2585 тонна арбай, 1682 тонна сузга, 224 тонна чочак-тараа, 11634 тонна силос, 2590 тонна чангыс болгаш хой чылдыг ситен, 195 тонна шылаа ситени болгаш 67273 тонна тараа саваны ажаап алган. Колхозта мал чеминин баазын четчир. 19 мун гектар олар база бар.

Колхозта чер базар мал: 2.000 ажал инек, 6.000 хой, 2.000 хире хаван болгаш өвөш санын чылгыт. Көдөз ажал-агыйнын ажалгаалыг 100 гектар шөлүңгө-ле 5 инек, 5 хаван, 15 хой онаажыр турар. Республиканың ажал-агыйларынның ыңдыг 100 гектар шөлүңгө 25-тен хой хой онаажыр. Бо колхозтун хой ол денелде чедирер дээр болза, ону 15.000 баш чедир өстүрер. Тускай эртемнигелин, ылаңгыя кол эртемниг Алевтина Галкина, селекционер-зоотехник Ина Бурдакова, экономист Любовь Клепикова олар-биле чугаалажыра, олар чедишпес дигир. Оон хой мал турар хон чок. Ындыг-даа болза, бо ажал-агыйда элден хуженишкенин-ниң болгаш бизилдик чоруктан ажал — хойнуң уксаазын экинчиден, оон адыр продукци-яны көвүтсеткени болгаш шынарын бедиктени болур. Ону демгелээр чугаада. Оон бо чылгы түңнелин моон алаанда табилдаа көргүскен чугаагайлар чоруктап турар. Колхоз 100 баш төрүүр хойга онааштыр ортумаа-биле 106 хураганын менди доруктуруп алгаш, оларын илеридин чарвар үеде ортумаа деңзизин 28

килограмм чедирген болгаш хой бурузунден-ле 4,5 килограмм дүктү кыргып алган. Бо улуг чедишкени-тир. Мындыг түңнелди чедип алырчы-га чүү илг бергенге.

Хой ажалын хөгжүдериңге, ол ажалдын үрө-түннелдик бодурунга ында ажалдап турар түвкэй эртемнигери, хойжулар улуг ролдул болган. «Революциянын чалбыжы» колхозтун хой ажалын чеди чыл ажал улаштуу, бригадирин-даа, зоотехниктин-даа хүлээлгезин катат кууесип келген Каадыр-оол Сыраттың үрө-түннелдик ажалын хойжу бригаданың чыл бүрүде улам-на белин олар чедишкенин хиречилеп турар. Хойжу Илья Петрович Сафонов бригаданда 13 чыл ажалдап турар. 1972 чылда ээлчегин кадарып турар 603 баш төрүүр хойларын-дан 766 хураганын өстүргөш, илеридин чарвар үеде ийи-рээзин-не 28 килограмм деңзиз кылдыр доруктурган дужаап берген. Оон колданын-дан 163 хой ийи-рээзи. И. Сафонов төрүүр 100 хойга онааштыр 127 хураганын, бир хойдан-на 4,3 килограмм дүктү алган. Ол-ла бригаданда хойжу Молайды Дашмевич Монгалбинин чедиш алган түңнелдери база-ла бедик. Хонун малчын ээлчегин кадарып турар 698 ирчигестеринин бирөөзинден-не 4,1 килограмм дүктү кыргып алган.

Бригаданда хойжулар Шавы Кунгаанын, Геннадий Бажинин, Чыргалан Камбөзтүн болгаш өскелерин-даа ажал-агыйнын түңнелдери эки. Бо чедишкениннин үнүп турар үнелин, бир дугаар мында, бо кижилерин күш-ажалга кы-жымал шүүдүргүздү, арга-дуржулгаалында болбайн аан. Кажыа-хораа, олар-белчир, чемгерилге, суггарылга талазы-биле өске ажал-агыйлар-дан улуг-ла ылаңгыя чүвеи чок хирезинде, чүге мындагы эки түңнелдерин болганын деп айткыр чылгаар-ла тургустуна бээр. Хамык учур ажалды шын организаастаанында, оон чурумун шыңгып сатып, хойнуң ажаалга-чемгерилгезин, кадат-хаванын чангыс ай доктааткан график эсугаар чорудуп турарында. Хойжулар А. Сорокин, Г. Бажин оларның болгаш чамдык ажалдарын коданнарын барып көөргө, олар коданнарында ээлчезин эртерип, ол хире улуг

коданнарда чангыс-чангыс боп алган ажалдап турар. Кодаанның девискеринин аргасил, олар оран-савазынын чылын, хойларын денгелин шыраа кижини өртүп кээр. Онаашкан ажалында хан-рысаалалыг, кежээ, чүткүлдүг кижилерин мында ажалдап турары оон илден.

Бригадир-зоотехник эш К. Сыраттын чугаалап турарындан алырга моон мурунда хойнуң хой бөдүүн дүктүг тыва хойлар аразына каш санын каракул хайнактар бар турган. Кызыл-Арыга турган Жаанов аттыг колхозтан-даа, «Россия» совхозтан-даа келген хойлар мында каттышкан. Кодаанның баштайгы үеде алтай уксаалыг, чинге-нарын дүктүг кошкарлар-биле, сөөлүг чылдарда Красноярск уксаа-биле тарып боозалын туралда, амгы үеде ийги болгаш үшкү салгаларын чинге-нарын болгаш чартык нарын дүктүг хайнактары тыттып келген. Оларын чылдын-на бонитировкалап, класстар айы-биле үзүп турар. Хойларын Кызылдын мал тарып боозадыр станциянын кошкарларынын болгаш колхозтун бодунуң 150 ажал кошкарларынын үрөз-биле тарып боозадыр турар. Бүгү хойнуң барык-ла чартык кезин чинге-нарын дүктүг, оон өскелери чартык нарын дүктүг, дөгереи — бирги болгаш ийги класстың хайнактары. Оларнын аразында чартык бөдүүн дүктүг хойлар кончуг өвөш болгаш бөдүүн дүктүг хой шуут чок.

Хой бригаданында непереткен чаш чүтү болза, кадарчыга кадарган баш саны дөш аңгы, немелде делзи, кыргып алган дүк дөш база аңгы төлөвир болур. Илааны ажыр кууесеткен болза, шаңнал төлөвир база тышпар. Оон аңгыда төлөвирин кыргына бирги класстын хонун кадарган хойжуа 20 хууну, ийги класстын хонун кадарган хойжуа 10 хууну немей төлөвир. Үшкү класстан куду хойлар дөш немелде төлөвир.

Үстүнде адаттыгнан чаш чүүлдер, ажалды шын организаастааны болгаш хойжуларын харымсалгалыг, чүткүлдүг чорук колхозта хой ажалын хөгжүдериң шапкынчыдып турар. Өске ажал-агыйлар ону ажалгаары чугаада.

МАЛГА быжыг чөм суурну тургузары — оон баш санын өстүрериниң болгаш продуктулун бедиктеринин үндезини дээрин билдиргир. «Революциянын чалбыжы» колхоз бо талазы-биле улуг ажалдарын кылтып турар. Ылаңгыя фермалар болгаш кыштагалар чоогунга мал чөм култураларын тараан. Краснояр сүт-бараан фермасынын чанында оларларын 10 гектар хире кылдыр үскүлөш, кажаалагылап каан. Ындыг кажаалар-ларын кедизинде хойжу бригадаларга туттунары база чалаш чок. Он шаа кажаанын хонун-не чангыстап оларда-дып хээрге, баштайгы ка-

жааларын өдү катап үнүп келир. Олар-белчирин кам-ныг ажалгаарынын бүүрел-диг аргазы ол. Ону колхоз ажаллап өгөлөт.

«Революциянын чалбыжы» колхозта олар-белчир 18.836 гектар. Бо дээрге, колхозтун хонун бирөөзин-ге-ле 3,5 гектар онаажыр олар-дыр. Ынчалза-даа колхозтун ситен кезер шөлү өвөш — 796 гектар. 40 мун гектар ажал черин ажалеп турар колхозтун ситен кезер шөлү ажал-агыйнын девискеринин чүгө 2 хуузу болуп турары чөдө таарымча чок. Ындыг болгонда арга-ыяшты аштап, тулаа-шыкты курга-

дып, чамдык оларларын эки-жидип тургаш, ситен шөлүн улгаттырарының хемчегерин алза чогуур.

Колхозка мал чеминин баа-азын тургузарына чер ажалы улуг дузалыг. Хойжу бригадалар оон четчир санын силосту, саванын, көк-сууаны болгаш чарбаны ап турар. Бо чорук хойну кыжын тургузу азыраарына таарымчалыг. Хай кылды болгаш хортук-төөр чөргө ол кончуг чугула. Ситен болгаш тарылга шөлдерин кыштагаларга чок болгон-да, мал чөмин сөөртүрү база өлгит. Бо бүгүгүн ачызында колхозтун хой чөм-биле бүрүн хандыртканын турар. Чылыг

сүт база четчир. Хойнуң ажалы-бүрү азырларын бөдүрбө-зынга, дүгүнүн узаарына ду-залыг микроэлементтер хо-лумактыг чөмин база кылтып берип турар.

Кышкы үеде хойнуң хүнде чир чөминин 32,5 хуузу — ситен, 30,4 хуузу — саван, 25,1 хуузу — силос, оон өске-ли — концентраттыг чөмнөр болуп кылдыр таарыштырган. Ажал-агыйнын тускай эртем-нигери болгаш кадарчылар ол хемчээлди малдың байдалын барымдаалан өскертп турарлар. Ылаңгыя төрүүр хойларга кукурузаны эвөштү, концентраты хойну бөөр. Мынчаар азыраанынын түң-

нелинде хой кыжып бөзүп се-жисе, шыраак болгаш дүгү хөд болуп турар.

Бо колхозта чер ажалы сайзырагый. Шүптү 18 мун гектар тарылга шөлүнүн 3600 гектары кукуруза болгаш өске-даа мал чөмнөр ээлзиз. Механизаторлар нийтинин ила-лынга херектээр силосту, саванын, ситени эрткен күзү кажангызындан-даа хойну бедиктеп бергенер. Ынчангаш колхозта мал болгаш чөм-а-лыг аразында ыяк харымса-лыг. Ол адырлар бот-бөдүнгө шаптыктавай, харын дөткө-жип турар.

IV. Ээлчеглиг кадаттын ажалы

СЭКП ТЫВА обкомунун тос-ку пленуму малчынарның ажалдаарына болгаш чурт-таарына таарымчалыг бай-далды тургузарына хамаа-рышкан чугаа доктаалды үн-дүргөн. Ону көдөзгүн бүгү иш-тилерин ийи-биле дөткөз бол-гаш улуг өртүрүк-биле хүл-лөп алган. Ук доктаалды «Ре-волюциянын чалбыжы» кол-хоз амыдыралда боттанырган.

Колхоз баштаар чери ында партия организаастааны-биле ка-ды хойжуларын амыдыралын өскерткенине шадан бөөр-ле сагыш салып келген. Ынчал-за-даа бо талазы-биле эсуга-ар ажал чүгө тоску пленумун-да соонда калбарган. Бо хүнер-де ол колхозтун хойжуларын-ны дөгереи ийи ээлчеглиг кадатче бүрүн ишчезин. Ын-чангаш чангыс кадарчылыг ко-дан чок, дөгереинде ийи-ни кижэ бар. Кодаан бурузун-нун улуг база дузалачы ка-дарчылары хонун ээлчегин ка-дарып турар. Кадарчыларын ажалдаар, ылаңгыя хүнери чурумчуттунган: үш хонук ажалдаар, үш хонук дымта-лар. Бо чорук хойжуа таа-рымчалыг байдалды тургузу-п, оон-биле чөмөлтүр харым-салгазын бедиктир турар.

Ээлчеге кадарчы ээлчезин эки эртерип ээш кылар. Чурттаар бажынын арыг-алды тургузарындан өгөлөш, хойну немелде чөмнөр-биле чөмгө-риге чедир бүгү хүлээлге алаа хамаржыр. Өскөкөр чы-дыгар үе тыылбас. Шаа ын-

чаар ажалдаан соонда, үш хонук дургузунда дымтавып, бөдүүн кандыг-даа ажалын кылтып ап болур.

Малчынарны сууржуң бай-далче шилчидери — ээлчеглиг кадаттын бир негелдери ол. «Революциянын чалбыжы» колхозтун бүгү хойжуларынның 85 хуузу суурда бажынын. Олар ол бажынарнын боттары тутулап алганын. Ындыг болгонда, аркан хойжуларын

чөмгөлиг кадатты он ажал чыл мурунда-ла шөпөт өгөлөт. Оон эгелекчилеринин бирөөзи — Иван Петрович Сафонов. Ол 1961 чылдан бээр ээлчегин кадарып турар. Ээлчеглиг ка-даттын ажалынын оон өөрө-ни көргөш, колхоз баштаар чери болгаш партия организа-циязы, мал ажалын тускай эртемнигери 1965 чылдан эгелеп малчынарны ээлчеглиг кадатче чоорту шилчидип

хойну санаар. Малдын бай-зын колхоз баштаар чери до-таамал хайгаарып турар. Бо чорук малчынын харымса-газын бедикер.

Чаш хураганынын сакма-нын арга-биле ажаары бо кол-хозтун бүгү коданнарында калбаа-биле непереткен. Хой кажаалары ол арга-биле хура-ганын ажаарына туттунмаан-даа болза, малчынар боттары таарыштырып алганын. Оон түңнелинде ийи кажаалар, оларда хой төрүдөр болгаш хураган ажаар өрөздөр бар. Алаа хойну-даа, хураганын-даа азыраарынын бо колхозта чурму өске ажал-агыйлар-нындан ылгал чок. Колхозта мал чөм арыб болгонда, төрөш хойларга ногаан ситен, чарба ышкы хонуду чөмнөрин хойну берип турар. Чаш хураганын чөмө кирген соонда база-ла ыңдыг. Ук колхозтун хойжуларын кол-дунда хоочун улус, бо арга-ны он ажал чыл дургузунда ажаллап келген. Ынчангаш малдын чаш төлүнү менди бо-луп турары оларның ол арга-ны шингээдип алганындаан улуг хамаарымчалыг.

«Революциянын чалбыжы» колхозтун хойжуларын ээлчеглиг кадат ыңдыг-дыр. Ол арганы ажалгаары — мал бажын өстүреринин, оон продуктулун бедиктеринин болгаш малчынарнын амыдыралын экинжидерин мададыла-лы болур.

Эрткен чылын колхоз:

- Бир хойдан ортумаа-биле 4,5 кг дүк кыргаан.
- Дүктен 56256 рубль арыг орулга алган.
- Центнер хой эддиниң бот-үнези 55 рубль болган.

бажын-биле хандырынга колхоз дузалар учурал. Ам-дызында Хуер Чес, Тулуш Кара-оол, Виктор Медведи оларда суурда бажын чок бо-луп турар. Турум бажын чок болганындан оларнын чога аймаа болгаш картофке тал-рыр аргазы база чок. Ол кадарчылар ээлчезин эртерип кага-даа, дөмөй-ле коданга үргүлчү турар учурга тавар-жыр турар. Мындыг байдал-дын түңнелинде ийи кадарчы-нын ажалы ден эвес апар.

Колхозтун хойжуларын ээл-

өгөлөт. Амгы үеде кадарчы-ларга таарымчалыг байдалды тургузарыңче уланган ажал чогууңуң чоруп турар. Чам-дык кыштагаларын кажаала-ры бежин сайтылаанын. Моон сонгаар эрги кажааларын үлө-герди кажаалар-биле солду-ру, кыштагаларын дөгереин ээлчегилерин, мал чөмнөрин дамытканын механизастаары көрдүнүп турар.

Ээлчеглиг кадаттын ажалы-нын ам ол колхозтун мал-чынарына тайылбыраан хе-рек чок. Олар ону кымдан

алган акшазы 1289 рубль 64 көпөк, а шүптү каттышкан 2859 рубль 67 көпөк бол-ган. Кунгаанын ээлчегин тур-ар эки Чооду Танаанын ша-лыны база-ла ол хире.

Республиканын хойжулары бир коданга онааштыр 350—450 баш хой ажаап турар. А бо колхозтун чангыс ко-данга ийи хойжууңун бирөө-зинге-ле ол хире хой онаа-жыр. Коданга чүгө ээлчеглиг кадарчы турар. Кадарчылар аңгы-аңгы орун-дөжөктөг бо-лур. Ээлчег халажыр үезинде

V. Хойжуларнын амгы сорулгазы

«1972—1973 чылдарын-ның үезинде мал ажалы-нын продуктуларын бүүдери-н болгаш белетизирин көвү-дери дөш мал ажалынын ажалдакчыларынын Бүгү-эви-лел социалистик чарынын на-бартыр дугайында» СЭКП ТК-нын, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелинин болгаш ВПС-ниң доктаалы «Революциянын чалбыжы» колхозтун хойжу-ларын хей-эти киргизген. Олар амгы үеде ол чарышка ил-

кейлап киришпиптаан кыш-таалаккынын чедишкенин чорутуп турарлар. Кайы-даа кыштагда байдал эки.

Колхозтун хойжуларын тос-ку беш чылдың шиптирлиг үшкү чылында малдын бажын өстүрер, оон продуктулун бедиктер таалазы-биле бедиктен хүлээлгелерин алганын. Чам-дык хойжулар 105—120 ху-раганын чүс хойдан дорук-туруп алырын шиптирлээн-нер, а чүс хурагандан куду

хүлээлгелиг хойжу ол колхоз-та чангыс-даа чок. Кодаан бу-рузунда ортумаа-биле 700-тен өвөш эвес хой мөөнөшкен турда, ыңдыг хүлээлгезин алы-ры — ажал-ишчи чоруктун, быжыг тура-сорукутун болгаш ботка бүүрелдин көсүк хере-чизи-дир. Колхозтун хойжула-ры бедиктен хүлээлгезинин хе-рек кырына боттарында бүү-рүлдигер.

«Революциянын чалбы-жы» колхоз — чүгө Танды

районда эвес, республикада хой ажалын талазы-биле эң-не бедик көргүзүлгү ажал-агый. Колхоз баштаар чери, тускай эртемнигери болгаш хойжулар боттары хой ажалын хөгжүдериң моон сонгаар улам-на шапкынчылар сорулганы салып турарлар. Эргижирген болгаш баксыраан кажааларын солдуру, хойнуң уксаазын экинжидер, малчы-нарга таарымчалыг байдал-ларын тургузары болгаш оон-

даа хой айтырларын олар шиптирлээрлер. Ылаңгыя кодан бурузунге төрүүр хой-нун бажын бо чылын 800 се-лүр көвүдөдир деп турары со-лун. Бо чорук мал чөмин мөө-нөзиринге, ветеринардыг болгаш зоотехниктиг ажалдар кылырынга дузалыг.

Ветеринария эртем-ниринин кандидаты Илья КЫЗЫЛ-ООЛ биле журналист Чо-оду КАРА-КУСКЕ бо арыны белеткээн.

А. СОКУРОВАҢ Фотозу.

II. 1972 чылдың түңнелдери

Хойжулар	Хой болгаш ирт	100 хойга онааштыр алган хураган	Бир хойдан алган дүк	Чылда алган шалаңы	Продукция дөш алган акшаазы	Шалан ажал ажалы	Чылда нийти алган акшаазы
Сафонов И.	603	127,6	4,3	1475	988	656	3119
Бажин Г.	731	106,1	4,3	1836	764	373	2973
Кунгаа Ш.	644	100	4,2	1570	878	412	2880
Чыргалан К.	586	109	3,3	1176	487	—	1863
Эрвин М.	524	96,2	4,3	1461	431	—	1892
Түлүш К.	152	кошкар	6,0	1407	392	51	1850
Монгалбин М.	828	кошкар	4,1	798	519	279	1596
Сорокин А.	821	кошкар	4,4	1361	323	522	2206
Медведев И.	725	—	3,9	1391	—	—	1391
Ортумаа-биле	—	106	4,5	—	—	—	—

МАЛ АЖЫЛЫ — ШАЛЫПЧЫ ФРОНТ

«1972—1973 чылдарның ийиши үзүндө мал ажилының продуктуларын бүдүрерин болгаш белетизерин көвүдери дээш мал ажилының ажилдачыларының Бүгү-эвилел социалисттик чарыгын калбартыр дугайында» СЭКП ТН-ның, СССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң болгаш ВЦСПС-тиң доктаалын амыдыралга боттандырыр-биле республиканың малчынарның ортузунда социалисттик чарыш калбарган. Кижил бурзуу-ле бедиткен социалисттик хүлээлгени алган, улук күженишкени-биле сорук киришкениниң ажилдап турар.

СӨЗҮНГЕ ШЫНЧЫ БОЛУР

Көдө ажил-агыйнын иш-челеринин Бүгү-эвилел социалисттик чарыгын калбарган, анык сөзү «Алдан-Маадыр-ның» малчынары тоску беш чыл планынын шийтирилгил үшкү чылында боттарынын болдунар аргаларын база кур-лавыраларын өрөтөп көргөш, бедиткен социалисттик хүлээл-гелерин алган. Оларның хү-лээлгеси чык эвес. Ычангаш күженишкениниң ажилдаары негетинин турар.

Оон чыжаа бо. Совхозта төрүүр бүгү хой 16.750 бат. Оон амга чедир төрөөни 9616, алдынган хураган 9700 болган.

Малдын чаш төлүн менди камгалап алыр дээш чарыш малчынар ортузунда калбар-ган. Ычангаш кижил бурзуу-ле кызымак, шүдүргү ажил-даш, малдын төртүтүнген тө-лүн чидирг чокка, менди до-руктурар дээш ажилдап турар. Бо чарышка совхозтун төп салбырынын хойжулары мур-нуку олурулга чоруп турар. Олар ам безин төрүүр 100 хой-га онааштыр 83 хураганны алган. Оон иштинде салбыр-нын мурнакчы хойжузу, Ле-

нин өрденнин эдилекчиси Оор-жаз Лажы-Намчал бодунун алган социалисттик хүлээл-генин күөсөдип, төрүүр 100 хой-га онааштыр 103 хураганны менди доруктуруп турар. Ол ишкеш хойжулар О. Серен, О. Доржу, С. Эртине, М. Өк-пен-оол болгаш О. Аякаа олар төрүүр 100 хойга онааштыр ам 98—100 хураганнары менди алган.

Малчынарда мал кышта-лаашкыны эки өртүп турар.

С. Мөңгө-Назын, салбыр өргөлекчиси.

БИР ҮНҮҮШКҮНДЕ

Бай-Тайга районун ухур-тур ажилдакчылары, мал ажи-лының тускай өртемчилдери неделадын четверг сагында-

ла малчынарже үнүүшкүн кылырын практикалап турар аларган. Үнүүшкүн үзүндө олар малчынарда лекция, бе-

седаны номчуп, чер-черде хе-рек кырында боттут байдалды өренип көрүп, өргөжөт чүгү-лө темчеглерин ап турар. Оон-биле чергелештир чарышты организаастап, хүлээлге күөсө-дөдөп кынаар.

Бир ыңдыг үнүүшкүндө «Мурнакчы» колхозтун № 2 хойжу бригаданың малчы-нарына чордус. Бригада-ның малчынарынын амгы ажил-ижин кысказы-биле би-жип көрөй.

Бригаданың бүгү төрүүр хою 3 муң ажыг, бөгүнге чедир оон хойу оолдашкан. Малчы-нар нийтинин малын кыштап хур амырар, чаш төлүн мен-ди доруктурар дээш, бо ший-тирилгил чылаа сорук-кириш-кенин, чарыштыг ажилдап турар. Төрөөн 1500 хой са-нында 37 хураган артык. Малдын нийти байдалы эки.

Бо бригада өрткөк юбилей-лиг чылаа районга эн дээр

ХОЙ ООЛДААШКЫНЫ ТҮЛҮКТЭЭН

Чөөн-Хемчик районун «Ис-кра» колхозунда хой оол-даашкыны түлүктөй берген. Хой хур кыштап турар болгаш, чаш хураганнар калык, шы-рак болуп, менди доруктур ту-рар. Колхозтун коданнарында шүптү 2467 хой оолдаан, оон он хураган артыкка алдын-ган.

Өрткөк чылын колхозка хой-жуларын чарыжыга бири черин алган Ооржаз Алдын-оол бо чылын база-ла чарыш-тыг.

А. Адыбай, районда белеткек инспектор.

Чөөн-Хемчик районун «Ис-кра» колхозунда хой оол-даашкыны түлүктөй берген. Хой хур кыштап турар болгаш, чаш хураганнар калык, шы-рак болуп, менди доруктур ту-рар. Колхозтун коданнарында шүптү 2467 хой оолдаан, оон он хураган артыкка алдын-ган.

«НАЙЫРАЛ» САЛБЫРЫНДА

Бистин «Тээди» совхозта кыштын байдалы нарын бол-за-да, «Найырал» салбыр-нын малчынары тоску беш чыл планынын шийтирилгил үшкү чылында малды кыштап менди ажырап дээш шүдүргү ажилдап турар. Мал чөмчүн кол нуруузу кыштактарда че-дирген. Коланнарда дус, чаш хураганнарда бөр балык уу, өске-даа чүдүлөр бурун бар. Кыштактарга сүт сөөртүп че-дирер үш машина доктаамал ажилдап турар. Бо бүгү хө-мчөглерин алганынын түнө-лүнде, кыштактаашкынын байдалы эки болгаш өрткөк чылын бо үзүнгө бодалга, малдын өлүп хораар чоруп

эвээлген. Ам салбырда нийти-биле 4528 хой оолдаан, оон 4558 хураган менди алдынган. Тус-тус хойжулардан Салчак Шы-рап, Салчак Харым, Иргат Со-дунам, Саа Очур-оол азыр кызымак ажилдап турар.

Салбырда малдын үет-ө-чөдүн өжиктен. Зоотехник Тойбу-Хаа Маадырның уду-тулгазы-биле чаш хураган-нары дугарларын болгаш аарыларга уурум ам сыгырт-кын чорудуп турар. Ам безин 3964 хураганга ам сыгырт-кан. Хойлук оолдаашкыны үр-гүлчүлөшкөн.

М. Самдан, салбыр өргөлекчиси.

Чадаана хоорайда 463 дугарлыг механизастаан колон-панын түдүктү бригадаларының бирөөн Овур районун «Торгалыг» колхозтун төвүндө түдүктү кылырын үргүлчү-лөп турар. Оларның күжү-биле ийи ө-бүлө турттаар ба-жычар уада-дараа ажилдап кирген.

Бо чуртта анык түдүктү Рая Ондар база мыда түдү-жүлөп, бажычарынын иштин шөвөрөөшкенин пызып ту-рар. Чадаанаң Холдерей чуртту бо комсомолчу түдүктү механизастаан колоннага келген, ийи чылдың дугузунда Чадаана хоорайның болгаш өске-даа суурларын түдүктү-лөп кылырына иденкейлиг киришкен. Ол бо чылын ме-ханизастаан көчүп чоруп колоннада комсомол комитетиниң кезигүүнүгө согулган.

Рая Ондар чоокта чаа Кызыл хоорайга кээп, ВЛКСМ Ты-ла обкомунун организаастап өрттирген бүдүрүлгө, түдү-да, транспортта база амыдырал хандырылга чедеринде ком-сомолчу-аньктар коллективтеринин удуруткулдарының болгаш комсомолдарының хуралына кирип чораян. Оон ажилдап турар бригадалык анык бизаңдалып, шөвөр-лекчилер база эвээш эвес. Бо комсомолчу, кыс түдүктү-лөп-нүд ортузунда социалисттик чарышты дээштит болгаш ажи-кты организаастаарына иденкейлиг кирип чоруганы салган.

О. ОХЕМЧИКТИН фотозу.

Депутат. Оон ажил-херээ

ТӨЛЕПТИГ ИШ

Бистин Суг-Асында суурда магазинер-ле көвей. Оларга аш-чөм болгаш улетур бараанынын хой азы асортиментиниң кирген турары складтардан ону үзүктелешкин чокка магазинерге чедир сөөртүкчүлөрдүн кызымаккай ажилдап база хамаарылгалыг.

Ындыг эскертинмес, бөдүүн иштин кижилеринин бирөөн Ондар Хур-оол. Ол Сут-Холдун ажилчын кооперацияның сөөртүкчүлөрдүн сөөдү дөрт чыл ажилдап келген. Чаш бол-гаш ынамыштыг ады — Кара-Алазын шанактапкан сөөртүк-чүнүн чүүл-буру түвө сөөрткен чоругурун кижиле бо-ла көөр. Ол чүгө бараанынын эвес, харын ажилчын кооперация-нын сөөртө чогуур калдыг-даа ажилдарын кылар.

Чонунга макталдыг бо ажилчынын Суг-Асынын чуртта-кчылары Сут-Хол көдө Советтин депутаттыгына ийи уда со-налган. Бодунун округунун согулчулары-биле депутат доктаа-мал ужурашып, оларын берген чагыларын күөсөдиринге үлүүн база кириген. Чижээ, чагылар суугуар суурун Най-гал кудумчузун өрткөк чылын чагайжыткан. Анаа чонун кирилгези-биле хой дөс ыштыг олурткан. Оон ынай ку-дуктар, көвүрүлгөр сөтсөз, арык-бугалар аштаар чижектиг ажилдарже Советтин бүгү депутаттары-биле кады чонун эви-лелдөөн. Эрткен чылын эш Ондар төлөөлөп турар, кезек кижил өвөөлөдөн алган колхозка 25 тонна эки шынардыг ситен-ни белеткеп берген.

Хой-ийин ажилында база чыда калбас кижил. Бодунун чурттап турары Найрал кудумчузунун комитетинин дарга-зы, Сут-Асында Культура бажынынын уран чүүл бөлүмү-нүн сыгытчылар ансамблинин удурутчузу. Кудумчузун чурттакчыларынын нийти хуралын ой-ойлеп чымыдырган, хой-ийининиң корум-чурумунун дугайында болгаш өске-даа айтырлыгын сайгарып турарлар. Депутаттың чурттап турар кудумчузунда хой-ийининиң корум-чурумун урээр кижилер саны кызымылган. Бо дээрде депутаттын хой нийти-биле кады дээштит ажилынын ачызы.

Чоокта чаа Ондар Хур-оолду кандидаттан СЭКП кезигү-нүгө хүлээп алганын бодунун амдыралында бир утундур-бас болушкун кылдыр ол санал чорур.

О. БОРАШ.

ҮРЕЗИН — ДҮЖҮТТҮН МАГАДЫЛААЛЫ

1973 чылдың дүжүдүгө республиканың колхозтары болгаш совхозтары 51,07 муң тонна тараа болгаш тараа-бо-бы культуларының үрези-нин уруп алыр планын. Чыл эгизинде медз-биле алырга, 51,17 муң тоннаны уруп ал-ган ийинке, азы план 100,7 хуу күөсөдирген.

Оон алырга байдал эки ыш-каш сагындар. Ыччалдаа Улуг-Хем, Чөөн-Хемчик, Би-Хем, Тес-Хем, Бай-Тайга ра-йоннарының, «Синотроп» трестин совхозтары, «Нара-Хөл», «Бельшевик», «Х Улуг хурал», «Кызыл туң», «Ком-мунизмге орун» (Өвүр), «Ча-оорук», Ленин аттыг (Эрзин) колхозтар чазын чажар тараа культуларының үрезин уруп алыр планын күөсөдө-лөп. Ол ышкыш «Бельшевик» колхоз, «Тыва», «Сукпан» совхозтар кол культура болур кызыл-тас үрезин уруп ал-ганын күөсөдип шыдаган.

Нийтизи-биле республиканың 60 ажил-агыйының 7-зи үре-зин-биле чедир хандырын-маан. Ажил-агыйларда сула, арбай үрезин база-ла чедиш-пейн турар.

Чазын чажар культулар-ның үрезин-биле ажил-агый-ларын хандырап төлөдө, кү-рүнө курлавырларындан өр-наар азы салып алыр 4000 тонна кызыл-тасты, 900 тон-на кукурузаны, 1000 тонна арбайны, 190 тонна чочак-та-рааны, 200 тонна тарымал тоорукту тускайлап берген. Не-дээ ажил-агыйның дүжүлгө станциязы кызыл-тасты элти үрезин: «Саратов-29»-ту— 640, «Востокту» — 100, «Милитур-553»-ту — 80 тоннаны, арбай сорттарынан «Винерни» — 80, «Казань-скийни» — 40 тоннаны, сула-нын сорттарынан «Орелду» — 30, «Сизунуң» бирги репро-дукциязын—250 тоннаны үре-

зин өстүрер ажил-агыйларга саар.

Республикада күрүнөңү үре-зин инспекциязы февраль 15-ке чедир ботгаш ажил-агый-ларда бар үрезини 100 хуу хынал көргөн. Хыналдага кир-ген үрезинин 70 хууу кон-дикциялыг. Ыччалдаа кир-ген үрезинин 19,8 хууу бөктүн-дан, 22,9 хууу үнө шына-рында, 9,3 хууу шыгында кон-дикциязынга четтээн бол-ган. Бирги болгаш ийгиги класстың үрезинин 36 хуу-зун белеткэн.

Кондикциялыг үрезини 83 хуу чедип турар Наа-Хем биле Тандынын ажил-агыйла-ры үрезин арылаашкынын ба-за кондикциязынга чедир ажилды багыт азыс чорудуп турар. Наа-Хем районда «Ле-нинч» орун колхоз, Недаз ажил-агыйның дүжүлгө стан-циязы, ССРЗ-ниң 50 чылы аттыг совхоз дүжүт амаан ап тургаш-ла үрезин арылааш-

кынын кады эгиздэни эки. Ол ажил-агыйлар тараа культу-ларынын үрезин бүрүкү-би-ле чажар кондикциязынга че-дир алган. «Ленинч» орун колхозта бирги класстың үре-зини 72, ийгиги класстың— 5,3 хуу. Недаз ажил-агыйның дүжүлгө станциязында бирги класстың—48,3, ийгиги клас-стың—32,9 хуу, ССРЗ-ниң 50 чылы аттыг совхозта бирги класстың үрезини 41, ийгиги класстың—46 хуу.

Ол ажил-агыйлардан аңгыда тараа культуларынын үре-зин бирги болгаш ийгиги класс чедир ажилды «Нек-Тей», «Саян», «Бургунаар», «Сут-Хөл» совхозтар, Танды-ның «Коммунизмниң херели», Наа-Хемниң «Октябрь 14 чы-лы», «Октябрь 30 чылы», «Коммунизмге орун» колхоз-тары элээн чедишкенин чор-удуп келген. Оларда бирги, ийгиги класстың үрезини 89-тан 96 хуу чедип турар. «Ал-

дан-Маадыр», «Дең-Терезин», Жданов аттыг совхозтарда кондикциялыг үрезиниң 99 хууу үшкү классты болган.

Ындыг болза-да республи-каның дык хой ажил-агыйларында үрезин чажар шынарда чедир белеткээрине кошкан кичээлгил салып ту-рар. Тес-Хем, Эрзин, Бай-Тай-га районнара хыналдага кир-ген үрезиниң 30-ден 90 чедир хууу чажар шынарын-га четтэп болган. А Чөөн-Хемчик биле Барыын-Хемчи-тин ажил-агыйларында үре-зиниң 26—38 хуууу бөк-туундан кондикциялыг эвес болган. Кондикциялыг үре-зиниң шутт чок районнара Төмү, Мөңгүн-Тайга, Өвүр хамаар-жыр. Республиканың 32 сов-хозундан ийи, 27 колхозундан—сөс хирези кондикциялыг үре-зин чөк болуп турары дүвү-рөчөгү. Бо ажил-агыйларның агрономнары боттарының ке-лир чакка шыгалдазы болур

—үрезин белеткелчине шы-гыны кичээлгил салыры чу-гула.

Дүжүт амаан алгандан бээр үр үе эрткен. А чадкыш ажил-агыйларның удуруткучу-лары болгаш агрономнары бот-тарының чазын чажар үре-зиниң мынчак инспекцияга хынадып алырынга сагыш сал-бан турары элдеп. Чижээ, Эрзин район тараа үрезиниң чүгө чартыны, Төмү—15,8 хуууун хынаткан, а Мөңгүн-Тайга чагыс центнери-даа хынаткан. Ону чедир хынат-кан черлерге «Найырал», «Чыра-Баны», «Ак-Туру» совхозтар Эрзиниң колхозта-ры хамааржыр.

Үрезин—келер күстүң дү-жүдүгүн магалдыла. Ону эки шынарыг, бурун белеткеп алган ажил-агый чагай дү-жүттү өстүрүп ап шыдаар. И. ПОМИНОВ.

Недээ ажил-агый министр-ствозунун кол агроному.

ДЕЛЕГЕЙ БО ХҮННЕРДЕ

Улуг өзүлдө

ПАРИЖ. (СЭТА). Парла-мент конгрессинде белеткенер талаш-биле конгресса кампа-ниязынын үзүндө Францияны Коммунист партиясынын хү-рөөлөи француз өскөн.

ФКП-ниң чүгө париж деви-с-көрүндө чеди каттыжыш-кылынга безин француз ком-мунистеринг хүрөөлөгү 10782 киши кирген. «Юмани» созуу ону дыңдапкан, ФКП-ниң хүрөөлөи партияның бү-гү каттыжышканында өртү-түр деп демдегелээ.

ДОКУМЕНТИГЕ АТ САЛГАН

ПАРИЖ. (СЭТА-ның тускай көр.) «Вьетнам талашы-биле делегей конферен-циязын Агитынга» ат салырынын бау-далы Париже дүүн болган. Чактары-нын өмүзөдөн ССРЗ-ниң, ВДР-ниң, ГДР-ниң, БУР-ниң, АКШ-тын, Франция-нын, КГР-нун, Англиянын, Канаданын, Индонезиянын, Мүрүну Вьетнамын даш-тыкы херектер министрлери Агиты ат сал-ган.

Агиты ат салырынын бау-далына КНО-нун чингине секретары К. Вальдхайм ки-ришкен. Документ кириде кезээден болгаш тос чүдүдөн тургустунган. Анаа ат салган талалар Вьетнама дайынын соксадыр

болгаш тайбынын катан тургузар дугайында дугурулганы барында кылдыр хүмүдүктөдү-биле хүлээп алгаш, өлү боттарынын чүдүлүт деп көргөнни, деткин турарын илергейлээн. Ол дугурулганы болгаш анаа касырдыла болдурган прото-колдарын шынгын хүндөп, чайгылыш чок күөсөдир дугайында париж дугурул-ганыга ат салган талаларын алган хү-лээлелерин конференциязынын киржикчи-лери барында кылдыр хүмүдүктөдү-биле хүлээп алган.

Агиты бүгү 12 таланын төлөөлөкчү-лөрдүн ат салган үзүндөн эгелде ут Акт күштүг болур, ону олар чайгылыш чок күөсөдир.

ОНЗА ХЕМЧЕГЛЕР

ДЖАКАРТА. (СЭТА). Индо-незията март 12-де Уаучу сумележилге хуралының сес-сиязы болур. Ол хүнүд чоок-шудуп келгени-биле касыр-

ганы — ол хурал чоокку чыла-дарда күрүнө политиканын ко-дугулашкынын тодор-гайлап айтыр болгаш чурттуң президентиниң соңгур. Ин-донезиялык амгы президентини Сукартонун өргө-хүлээлге хуусааы 1973 чылда доостур.

ганы — ол хурал чоокку чыла-дарда күрүнө политиканын ко-дугулашкынын тодор-гайлап айтыр болгаш чурттуң президентиниң соңгур. Ин-донезиялык амгы президентини Сукартонун өргө-хүлээлге хуусааы 1973 чылда доостур.

К. ВАЛЬДХАЙМНЫН МЕДЕГЛЕЛИ

ПАРИЖ. (СЭТА). «Кат-тыжкан Национал Организа-циязына Мүрүнү Вьетнам Республиканың Революстуг түр чазанын информация бюро-зун түргүскан турар»—деп, КНО-нун чингине секретары К. Вальдхайм Париже делег-тасын парладат каттыжыш-кылынга кезигүүнө жупу-листер-биле ужурашкан, ме-дегелди. МВР-ниң Революстуг түр чазанын даштыкы херек-тер министр Нгуен Тхи Бинь-биле мези ужуражышкынын үзүндө ыңдыг шийтир хү-лээп алдынган деп, Вальдхайм чуталаан.

НИКОННУН ЧАГААЗЫ

ВАШИНГТОН. (СЭТА). АКШ-тын президентини Р. Никсон кижил кулавырларына хамаарыштыр көреске чагара чоруткан. Моон мурунда тур-ган административиянын со-циал талашы-биле эгелээ хой-хөй программаларын таары-ла чок болгаш тургузууда на-а «барык күөсөдир» деп сал-дагаш, «азактын өскөртүр айлык» уузулган калатар деп турар салгыштын ол докумен-тиде чарлаан.

ВДР. Вьетнама тайбың хүннер. Ханой хоорайның чоок-кавы деви-с-кэрлериниң хой-хөй көдээ ажил-агый кооперативтери нечектер өстүрер тускай үгүланышкынын сайзырап турар. Найысалааче баар орук-тарга чектерер долдур салып алган корзиналарды кыстар бо-ла кө-зүлген турар.

СЭТА-ның фотозу.

Удурланышкынын илергейлээн

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА). Мур-нуу-Вьетнам патриоттарга ха-маарыштыр сайгон өзү-чү-мүтүн массалыг дерия үгүлө-дигер кылып турарына удур-ланышкынын илергейлэери-нин чыскаалы Сайгонун КНО-да хайгааракчынын бажи-нынын чанынга депшилетиг

хөй-хөй организациаларын кийгырын баулар болган. Мурнуу Вьетнамын кара-ба-жынарында хурдаллаа ту-рар мүн-мүн кижилерин хо-стаарын негеп, тайбың дээш америка демиселчилер амгы үе-нин кара-бажын эелериниң чо-

гаалыгазы — «пар ижээни» дээр ыңдыг хорутгал чедер-иниң бирээзиниң шакедин көртүзүп чораян.

Оон соонда сайгон өзү-чү-мүтүн дерия үгүлөдиге-ринге удурланган, хөй кижил-лит митинг хоорайга болган.

ШЫНГЫ БУРУУ ШАПКАН

НЬЮ-ЙОРК. (СЭТА-ның корреспондент О. ПИВОВАРОВ дамычкан). Хамаа-ты ужал чүдүдөн делегей организациа-нын шууганын 19-ку ессезы Нью-Йоркта эрттип турар. Сыйа чартык ор-туктуң агаар дөстөмөгө Ливанлы хой дажыктар сомбелдун параль дайыш-рактарын өжөгөр дүжүр аткан, кеминг херек үлөгүткенин дугайында айтыры-ны ут шууганга чуталашкан.

Шууган 26 чурттуң кириген резолю-ция төлөвиленин хүлээп алган. Канды-даа кем-бурууу чок 100 аяк кижиниң ам-тынын оекунарына чедирген Изра-ильди ол үлөгүткөн резолюцияда ший-тирил бурду шапкан. Ук кеминг херекти үлөгүткенин байдалын мала хынал көөрүн шууган хамааты ужал чүдүдөн делегей организацианын чөпүлөдөнгө чагаан.

Ук айтырымы чуталажыры делегей өргөлөрүнн чутула чижек-хемчээлдеринге

Израильди канчип-даа таарышпас, дайы-зырак политиканын шынгы бурду шап-кан сойгалашкын болган. Агрессорду үлөгүдөгүлө боттарының он ханы ки-лөдөдирин медегээр дээш, шууганын ийдириден 30 аяк оратор чүгө чутала-лаан. Олар чон дажыктар, ийгалда чок ол сомбелда калдаашкы биле Израиль-дик Чоокку Чөөн чүкте кеминг бүгү поли-тиказын аразында шуут хообалыны айтыкан.

Пассажирлер дажыктаар, хол-даан са-мөлтөчө калдаашкын кылар террор үзү-гөдө болур, ычангаш Чоокку Чөөн чүк-ке тайбың политиктиң таарыштырылга дугайында КНО-нун шийтирин херекке албай, Израильди дайынарык полити-ка чорударын үргүлчүлү турарын хе-ре-члеп турар-дыр деп, ССРЗ-ниң төлө-лө-риниң удурутчузу В. М. Морозов ме-дегелди.

